Tristan und Isolde in Melancholia

DE MOOISTE LIEFDESDROOM IN BOTSENDE WERELDEN

Apocalyptische films hebben een fascinerende aantrekkingskracht. Met het sciencefictiondrama ***Melancholia*** *(2011) maakte het Deense* ***enfant terrible*** *Lars von Trier een visueel verbluffende film over het einde van de wereld. De naderende botsing tussen twee planeten kon niet beter worden ondersteund dan door de pompeuze klanken van Richard Wagners baanbrekende opera* ***Tristan und Isolde****.*

Tekst: COR OLIEMEULEN

HET VERHAAL

Justine (Kirsten Dunst) is een beetje depri, zeg maar gerust een vat vol droefgeestige ellende. Zelfs tijdens haar huwelijksfeest op het oogverblindende landgoed van haar zwager John, de welgestelde, betweterige man van Justines zus Claire (Charlotte Gainsbourg), kan er nauwelijks een lachje vanaf, hoezeer haar naaste omgeving haar ook inpepert om juist vandaag vrolijk te zijn en geen scènes te maken. Justines moeder is bitter en afstandelijk, haar vader flirt openlijk met een jonge vrouw en haar baas spreekt liever over zijn marketingstrategie dan over haar geluk. De bruid vlucht regelmatig het kasteel uit en heeft op een gegeven moment op de golfbaan seks met iemand anders dan haar nieuwbakken echtgenoot Michael, die de volgende ochtend zijn biezen pakt. Ook haar ouders laten Justine hopeloos achter in haar melancholie.

In het tweede deel logeert de nog immer zwaarmoedige Justine bij Claire en John. De sfeer en gebeurtenissen worden vanaf dat moment bepaald door een opvallend fenomeen aan de hemel: de grote blauwe planeet Melancholia zal volgens alle wetenschappers binnenkort de aarde in een mooie baan passeren en zich verder in de ruimte bewegen. Claire is er niet gerust op en denkt aanvankelijk dat er een botsing zal ontstaan omdat Melancholia steeds groter wordt, maar is gerustgesteld als de planeet een dag later verder weg staat. In een profetische bui suggereert Justine dat de wereld slecht is en dat de mens het onheil over zichzelf heeft afgeroepen. Terwijl ook de werelden van beide zussen dreigen te botsen, bouwt Justine samen met Claires zoontje Leo een tent op het gazon 'ter bescherming'.

DE SCÈNE

Justine brengt Leo naar de manshoge wigwam. Vervolgens leidt ze ook haar schoorvoetende zus naar binnen en sluit hun laatste onderkomen af met een kromme stok die symbolisch dienstdoet als deur. John heeft zich ondertussen in een paardenstal van het leven beroofd. Tussen de klanken van *Tristan und Isolde* horen we de wassende bulderende atmosfeer van de naderende Melancholia. Het jochie sluit zijn ogen en hapt naar adem, zijn moeder vecht tegen de tranen en pakt zijn hand. De zussen kijken elkaar geëmotioneerd aan en pakken elkaars hand. De strijkers zwellen aan, de wind steekt op, en zowel de omgeving als hun gezichten worden langzaam in een blauwe gloed gehuld. Claire trekt grimassen van verdriet en paniek, Justine kijkt haar bijna onbewogen en berustend aan. Dan volgt het

Klassiek in films

symmetrische eindshot met drie kleine gestalten tussen de tegen elkaar geplaatste stokken midden op het heuveltje. De immense bol wordt gezwind groter en lichter, het orkest klinkt steeds harder en hoger, tot aan de onvermijdelijke collisie tussen de planeten en de verzwelging van Moeder Aarde. Het beeld is zwart, de muziek stopt, maar komt even later tijdens de aftiteling tot het hoogtepunt.

DE MUZIEK

Wie raakt niet ontroerd tijdens de eerste 8 minuten van *Melancholia* onder de aangrijpende klanken van Wagners *Prelude*? Lars von Trier illustreert crisis en depressie in zestien extreme slow motions. Justine in haar trouwjurk, belemmerd door tentakels van planten, en liggend in een plas water met het bruidsboeket voor haar borst; de tuin bij avond met drie lichtgevende planeten aan het firmament; een lopende Claire met haar zoontje in haar armen, wegzakkend in het gras op de golfbaan; vogeltjes die achter Justines verwilderde hoofd dood neervallen; de straaltjes licht uit haar vingertoppen. Destructie in *optima forma* en met *Tristan und Isolde* als dreigend leidmotief.

Net als de Deense regisseur stond de Duitse componist Richard Wagner niet bepaald opgewekt in het leven. Na zijn eerste huwelijk kreeg hij een heimelijke affaire en twee dochters (onder wie Isolde) met de gehuwde Cosima, de onwettige dochter van zijn vriend Franz Liszt. Na haar scheiding zou Wagner met Cosima trouwen. Op 16 december 1854 schreef Wagner een brief aan Liszt waarin hij refereert aan filosoof Arthur Schopenhauer, ook al zo'n vrolijke frans, over "de uiteindelijke ontkenning van de wil tot leven". Wagner is voornemens om over de eeuwenoude legende *Tristan und Isolde* een driedelige opera te schrijven. Het verhaal gaat over de koning van Cornwall die Tristan gebiedt om een goed woordje voor hem te doen bij de mooie Isolde. Zij stemt in, maar tijdens de boottocht drinken Tristan en Isolde per ongeluk een liefdeselixer – dat was bestemd voor de koning en zijn beoogde bruid – en worden straalverliefd op elkaar. Wagner, die zei zelf nooit het geluk van de liefde te hebben ervaren, wilde na het creëren van die mooiste liefdesdroom in vrede kunnen sterven. Hij schreef en componeerde de opera tussen 1856 en 1859 en streefde naar een artistiek harmonieus samenspel van muziek, woord en toneel. Met dit *Gesamtkunstwerk* brak Wagner volgens critici bovendien met de tot dan toe gebruikelijke harmonie en tonaliteit, en zou hij tal van grote klassieke muziekcomponisten inspireren.
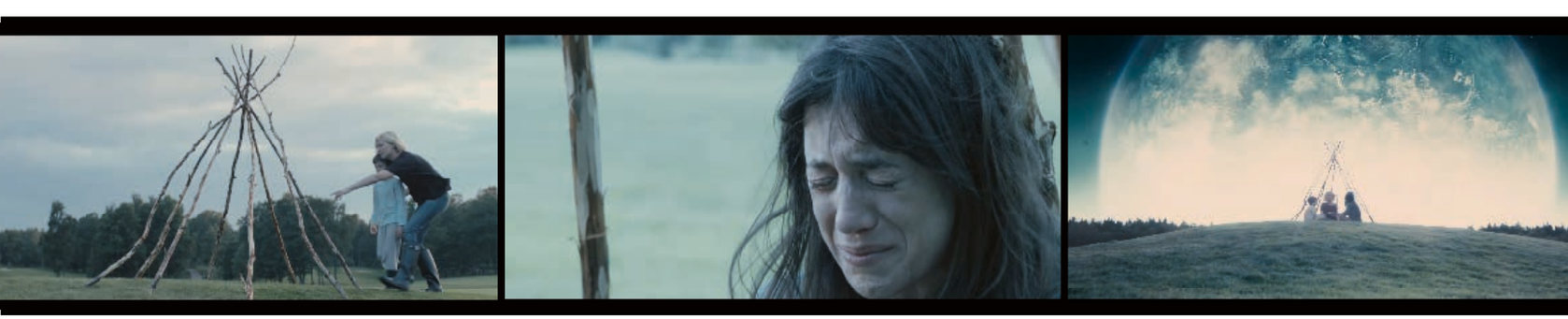
Het laat zich raden waarom Von Trier koos voor *Tristan und Isolde* (de soundtrack is van het Praags Filharmonisch Orkest). Los van het smartelijke verhaal stuwt de melodramatische stemmingsopbouw van Wagner het deprimerende *Melancholia* op tot een waar meesterwerk. Net zoals Francis Ford Coppola in de klassieke oorlogsfilm *Apocalypse Now* (1979) dankbaar gebruikmaakte van *Die Walküre* om de onverzettelijkheid van de met napalm strooiende Amerikaanse luchtmacht in Vietnam te accentueren. Ook Adolf Hitler was liefhebber van Wagners krijgslustige muziek. "Altijd als ik Wagner hoor, heb ik zin om Polen binnen te vallen", grapte Woody Allen ooit. En Lars von Trier? Die gebruikte opnieuw klassieke muziek in zijn jongste film, *The House That Jack Built* (2018). In de finale van dit lugubere misdaaddrama staat seriemoordenaar Jack aan de rand van het hellevuur en horen we Glenn Goulds frivole versie van J.S. Bachs *Partita nr. 2*, waarop de excentrieke Canadese pianist wat vaag melancholisch meezingt. Bij kunstenaars als Wagner, Gould en Von Trier loopt een dunne lijn tussen gek en geniaal. «